

ŞAĞIRDLƏRİN TƏDQIQATÇILIQ FƏALİYYƏTİNİN FORMALAŞMASINDA ÜZVİ KİMYA TƏCRÜBƏLƏRİNİN ROLU

N.Ə. Əkbərov, N.H. Qədəmmullazadə

Lənkəran Dövlət Universiteti

Bu məqalə şagirdlərin tədqiqatçılıq fəaliyyətinin formalaşmasına üzvi kimyada aparılan təcrübələrin nə dərəcədə təsir etməsinə və bu sahədə kimyəvi eksperimentlərin, praktik işlərin rolunun izahına həsr edilmişdir. İzahat alkanların homoloji sırasının ilk nümayəndəsi olan metanın laboratoriyada alınması mislində aparılmışdır. Məqalədə həmçinin, alkanlara aid 30 ədəd çalışma da verilmişdir ki, onların da həllinin şagirdlərin tədqiqatçılıq fəaliyyətinin formalaşmasına müsbət təsir etməsi güman edilir.

Orta məktəbdə kimya dərslərində şagirdlərin tədqiqatçılıq fəaliyyətinin inkişaf etdirilməsində bəzi müasir təlim metodları tətbiq olunur (interaktiv, lahiyə və problemlə təlim metodları) [1-3].

Şagirdlərin yaradıcı fəaliyyəti üçün qoyulan suallar aşağıdakı kriteriyalara uyğun olmalıdır:

- * cavabı və ya həlli eyni olmamalı
- * şagirdlər üçün faydalı olmalıdır
- * şagirdlərdə maraq oytmalıdır
- * təlimin məqsədinə maksimum dərəcədə xidmət etməlidir.

Qeyd etmək lazımdır ki, hazırda ümumtəhsil məktəblərinin çoxunda hələ də kimya fənlərinin tədrisi klassik metodlarla aparılır. Lakin, Bakı şəhərinin ümumtəhsil məktəblərinin bir çoxunda kimya müəllimləri klassik metodlardan yeni metodlara keçməyə nail olmuşlar. Belə ki, yenidən təmir olunmuş və tikilmiş yeni məktəblərdə müasir təlim texnologiyalarından istifadə etmək üçün lazımı avadanlıqla təmin olunmuşlar.

Kimya kabinetini proyektor, slaydlar, interaktiv lövhə, komputer, multimedia qurğuları və s. texniki vasitələrlə zəngin olmalıdır. Kimya müəllimləri onların köməyi ilə yeni dərslərini tətbiq etməlidirlər.

Orta məktəbdə kimya kursunun tədrisi prosesində interaktiv təlim vasitələrindən səmərəli surətdə istifadə olunması şagirdlərin tədqiqatçılıq fəaliyyətinin inkişaf etdirilməsi üçün müsbət təsir edir. Bu baxımdan kimya təcrübələrinin rolu daha geniş miqyaslıdır. Hələ təxminən 2,5 əsr bundan öncə dahi rus alimi M.V.Lomonosov demişdir: “Müasir kimyaçı həm nəzəriyyəçi, həm də praktik olmalıdır”. Ona görə də kimya fənni eksperimentlərlə bağlı olan fənn olduğundan, şagirdlər, əvvəlcə, mükəmməl elmi-nəzəri biliklər əldə etməli, sonra isə öyrəndikləri bu nəzəri bilikləri təcrübələr aparmaqla praktikaya tətbiq etmək vərdişlərinə yiyələnəlidirlər.

Müasir dövrü üzvi kimyasız təsəvvür etmək mümkün deyil. İnsanların fəaliyyət göstərdiyi hər bir sahədə: sənayedə, kənd təsərrüfatında, əczaçılıqda və ümumiyyətlə, xalq təsərrüfatının bütün sahələrində üzvi kimyanın nailiyyətlərinə rast gəlinir. Ona görə də şagirdlərin üzvi kimya elmini, onun əsas prinsiplərini, insanların tələbatı üçün vacib olan əsas üzvi maddələrin sintez üsullarını mükəmməl bilmələri onların gələcəkdə respublikanın təbii ehtiyatlarından səmərəli istifadə edərək, bacarıqlı kimyaçı-sintetik kimi yetişmələrinə köməklik edərdi. Bu da son nəticədə dövlətimizin iqtisadi qüdrətinin artmasına, xalqın həyat səviyyəsinin yüksəlməsinə gətirib çıxarardı.

Üzvi kimya gündəlik həyatımızla sıx bağlı olduğundan, şagirdlərdə kimyanın bu sahəsinə marağı xeyli yüksəkdir və üzvi kimyanın mövzuları izah olunduqca bu maraq daha da artır. Şagirdlər üzvi kimyaya aid daha çox təcrübələr aparmaq, daha çox praktiki işlər icra etmək istəyirlər. Təcrübələri apardıqca, praktiki işləri icra etdikcə onlar maraqlı kimyəvi hadisələrlə qarşılaşırlar. Onlar bu hadisələrə qiymət verməyə, hadisələrin baş vermə səbəbini, onların inkişaf istiqamətini aydınlaşdırmağa çalışırlar. Bu da şübhəsiz, şagirdləri baş verən hadisələrə daha maraqla və yaradıcıqla münasibət göstərməyə sövq edir. Nəticədə şagirdlərin tədqiqatçılıq fəaliyyəti formalaşır və onların əldə etdikləri biliklər daha da mükəmməl olur.

Kimyəvi eksperiment aparılmazdan öncə:

1. Şagirdlərə keçiriləcək müvafiq mövzu haqqında müəyyən nəzəri biliklər verilməli
2. Aparılması nəzərdə tutulmuş kimyəvi reaksiyanın tənliyi yazılmalı
3. Təcrübənin aparılması üçün lazım olan reaktivlər, cihaz və avadanlıqlar hazırlanmalı
4. Nəhayət, təcrübənin aparılması üçün lazım olan qurğu qurulmalıdır.

Təcrübəyə başlayan zaman müəllim şagirdlərə bir daha baş verən hadisəni diqqətlə izləyərək müəyyən nəticə əldə etmələrini tapşırmalıdır. Hər hansı bir hadisəni düzgün başa düşmək üçün şagirdlərin müşahidəedicilik qabiliyyəti çox böyük təsirə malikdir. Deməli, bu həm də şagirdlərin tədqiqatçılıq fəaliyyətinin formalaşmasına yardım edir.

Məsələn, “Metanın alınması” mövzusu üzrə dediklərimizi izah etməyə çalışaq.

Şagirdlərə əvvəlcə, metanın daxil olduğu üzvi sinif birləşmələr – alkanlar (doymuş karbohidrogenlər) barədə nəzəri məlumat verilir [4].

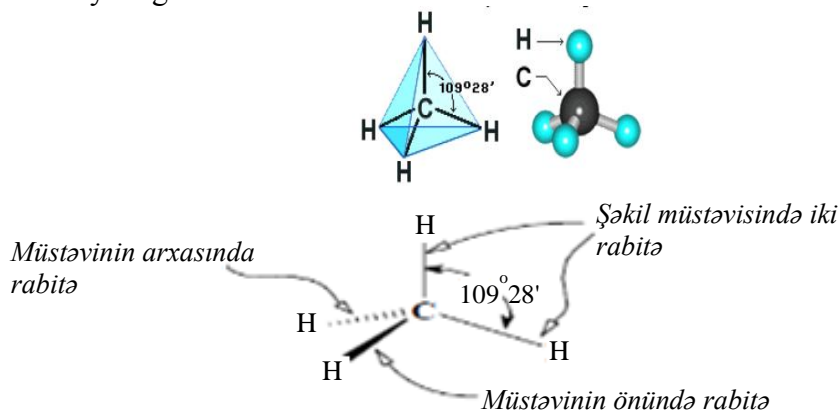
NƏZƏRİ HİSSƏ

Alkanlar – C_nH_{2n+2} ümumi formuluna malik açıq karbon zəncirli, karbon atomlarının öz aralarında birqat rabitə ilə, digər valentlikləri isə hidrogen atomları ilə birləşmiş (doydurulmuş) doymuş karbohidrogenlərdir. Onların homoloji sırası

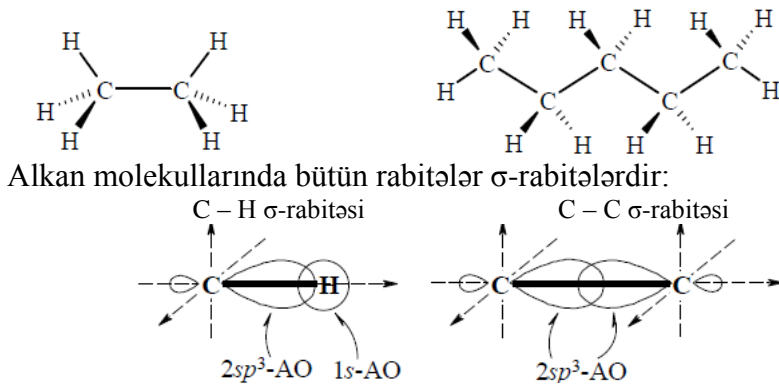
metandan başlayır. $C_1 - C_4$ alkanlar – qaz, $C_5 - C_{15}$ – maye, C_{16} -dan başlayaraq isə bərk haldadır (*sülb* karbohidrogenlərdir).

Alkanlara *parafinlər* də deyilir. Alkanların homoloji sırasında nisbi molekül kütləsi artdıqca, onların ərimə və qaynama temperaturu, sıxlığı artır. Şaxələnmiş karbon zəncirli alkanların qaynama temperaturu normal quruluşlu alkanlardan daha aşağıdır. Onlar yanacaq, həlledici, üzvi sintezdə başlanğıc maddə kimi və s. tətbiq edilir.

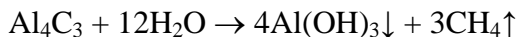
Alkanlarda bütün karbon atomları sp^3 -hibrid vəziyyətdədir (tetraedrik fəza quruluşu). Məsələn, metan molekulunun modeli və stereokimyəvi quruluşundan bu daha əyani görünür:

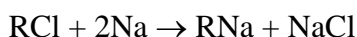
Etan molekulunda iki tetraedrik sp^3 -C atomu nisbətən mürəkkəb fəza quruluşu olur; 2-dən çox C atomu olan alkanlar üçün *ziqzaqvari* quruluş xarakterikdir:

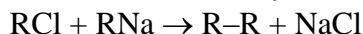
Alkanlar kimyəvi cəhətcə aktivliyi az olan birləşmələrdir. Onlar üçün radikal əvəzetmə, parçalanma, oksidləşmə və izomerləşmə reaksiyaları xarakterikdir. Homoloji sıranın ilk üzvü olan metan laboratoriyada iki üsulla alınır (alkanlar sənayedə isə təbii qazdan, su qazından və neftdən alınır):

1. Natrium-asetatın NaOH ilə qızdırılmasından:**2. Alüminium-karbidin (metanidlərin) hidrolizindən:**

Metanın homoloqları isə bir çox üsullarla alınır. Onlardan orta məktəbdə ən çox öyrəniləni *alkil(aril)monohalogenidlərə natrium metalı ilə təsir etməklə* alınma üsuludur (Vürs reaksiyası). Reaksiyanın birinci mərhələsində, əvvəlcə, natriumüzvi birləşmələr sintez olunur:

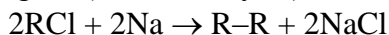
Bu cür reaksiyalarda əsas reaksiya məhsulları ilə yanaşı, əlavə məhsullar da alınır. Reaksiyanın sonrakı gedişində natriumüzvi birləşmələr alkilmonohalogenidin əlavə miqdarı ilə reaksiyaya girərək müvafiq alkanı R-R əmələ gətirir (karbohidrogen radikalının ikiləşməsi hesabına):

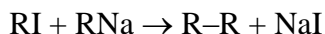
Məsələn, izopropilbromidə natrium metalı ilə təsir etdikdə 2,4-dimetil-butan alınır:

Qeyd etmək lazımdır ki, alkilmonohalogenidlərin artıq miqdarda götürülmüş qələvi metallarla reaksiyalarından əsas məhsullarıyla yanaşı, həm də müvafiq alkanlar da əmələ gəlir (Vürs reaksiyası):

Halogenid olaraq bromid (RBr) və yodid (RI) götürüldükdə (substrat kimi) paralel gedən Vürs reaksiyası daha asanlıqla baş verir və əsas reaksiya məhsulu olan RNa ilə yanaşı, həm də əlavə məhsul kimi R-R alkanı da alınır:

Substrat (başlanğıc alkil- və ya arilmonohalogenid) kimi iki müxtəlif alkil monohalogenli törəmə götürüldükdə sonda üç, üç müxtəlif alkilmonohalogenid götürüldükdə isə aiti cür müxtəlif alkan alınır və s.

Vürs reaksiyasını birli alkilhalogenidlərlə apardıqda müvafiq alkan yaxşı çıxımla alınır. İkili və üçlü alkilhalogenidlər götürüldükdə isə R-R formullu alkan cəmi bir neçə faiz alınır. Bu reaksiyalarda baş verən əsas əlavə proses isə natriumüzvi birləşmənin karbonlu ionunun təsiri ilə hidrogen-halogenidin qopması ilə müşayiət olunan *eliminləşmə* (parçalanma - qopma) reaksiyasıdır ki, nəticədə də müvafiq alken alınır. Alkilhalogenidlərin metallarla reaksiyasında natrium əvəzənə Li, Mg, Zn və s. digər aktiv metal da götürülə bilər.

TƏCRÜBİ HİSSƏ

Nəzəri hissə mükəmməl surətdə öyrənildikdən sonra, təcrübi hissə başlayır,

və şagirdlər diqqətlə təcrübəni müşahidə edirlər. Metanın laboratoriyada necə alındığı şagirdlər arasında xüsusi maraq doğurur və onlarda təcrübəni yaradıcılıqla izləmək həvəsi yaranır sanki.

Laboratoriya şəraitində metan - natrium-asetatın natrium-hidroksidlə qızdırılmasından alınır:

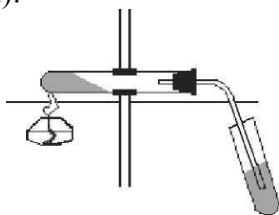
Lazım olan reaktivlər:

1. Texniki spirt (spirt lampası üçün)
2. Natrium-hidroksid qələvisi və ya natronlu əhəng
3. Natrium-asetat
4. Bromlu su
5. 1%-li KMnO_4 məhlulu
6. Gümüş (I) nitratın və Cu (I) – duzlarının ammoniyakdakı məhlulu.

Lazım olan avadanlıqlar:

1. Sınaq şüşələri
2. İçərisindən qazaparan boru keçirilmiş tıxac
3. Ştativ
4. Spirt lampası
5. Tutacaq
6. Rezin əlcəklər, qoruyucu eynək.

İşin gedişinin metodikası. Quru sınaq şüşəsi götürülür, əvvəlcə, onun $\frac{1}{4}$ hissəsi natrium-asetat və natrium-hidroksidin 1:2 mol nisbətində olan qarışığı ilə doldurulur. Sonra ona içərisindən qazaparan boru keçirilmiş tıxac kip taxılır və ştativə üfüqi istiqamətdə, qəbulediciyə tərəf azacıq meyilli olmaqla bərkidilir (şəkil):

Şəkil. Metanın alındığı qurğu

Əvvəlcə, qarışıq ehtiyatla, sonra isə sürətlə qızdırılır. Qızmanı dayandırmadan, qazaparan boru içərisində bromlu su olan digər sınaq şüşəsinə salınır. Reaksiyada alınan qaz bu sınaq şüşəsinə daxil olur. Bu şüşədəki bromlu suyun rənginin dəyişməsi baş verirmi? Sonra qazaparan borudan reaksiyanın gedişi zamanı çıxan qazı kalium-permanqanatın suda məhlulundan, daha sonra da gümüş (I) nitratın və Cu (I) – duzlarının ammoniyakdakı məhlulundan buraxılır.

Şagirdlər aparılan təcrübəni diqqətlə müşahidə etdikdən sonra, onların ədə etdikləri nəticələri analiz etmək və yaradıcılıq qabiliyyətini yoxlamaq üçün onlarla

müəyyən bir dialoq qurulur - aşağıdakı suallar qoyulur və cavablar ciddi elmi əsaslarla müzakirə edilir.

Müəllim şagirdlərin tədqiqatçılıq fəaliyyətini və düşünmə qabiliyyətini inkişaf etdirərək, onlarda yaradıcılıq münasibəti aşılamaq üçün müraciət edir – “Reaksiya qarışığının qızmasını davam etdirməklə qazaparan borunun ucuna yanar kibrit çöpü yaxınlaşdırın. Metanın necə yandığını müşahidə edin və aşağıdakı sualları cavablandırın”:

Sual 1. Məhlullarda rəng dəyişikliyi baş verirmi?

Sual 2. Metanın yanma reaksiyasının tənliyi necədir? Reaksiya tənliyini yazın və əmsallaşdırın. 11,2 l Metanın tam yanması üçün lazım olan havanın həcmi hesablayın (n.ş.); havada həcmcə 20 % oksigen olduğunu qəbul edin.

Sual 3. Təcrübə şəraitində metanın bromlaşması və oksidləşməsi mümkündürmü? Cavabınızı əsaslandırın.

Sual 4. Kalium-permanqanatla və bromlu su ilə qarşılıqlı təsir reaksiyası C – C birqat rabitəsi üçün vəsfi reaksiya ola bilərmi? Səbəbini izah edin.

Sual 5. Aparılan təcrübə zamanı etdiyiniz müşahidələrdə metanın laboratoriyada alınması, fiziki və kimyəvi xassələri barədə hansı nəticələri əldə etdiniz?

Şagirdlər qoyulan bu suallara cavab verməyə çalışdıqca, onların tədqiqatçılıq fəaliyyəti daha da inkişaf edir, elmi-nəzəri və praktik bilikləri daha da mükəmməl olur. Onlarda bir daha belə bir əminlik hissi yaranır ki, tədqiqatçılıq fəaliyyətinin formalaşması və inkişafında şagirdlərin müşahidəçilik qabiliyyəti ən başlıca amildir.

Sonda isə şagirdlərin aldıkları nəzəri və təcrübə biliklər Yapon təhsil sistemində olduğu kimi, çalışmalarla möhkəmləndirilir. Bəzi çalışmalar da bilərəkdən nisbətən çətin, bəziləri isə hətta proqramdan azacıq kənar qoyulur ki, bu da şagirdlərdə əlavə kitablara, internet materiallarına müraciət edərək axtarışlar aparmaq, tədqiqatçılıq fəaliyyəti ilə məşğul olmaq və baş verən hadisələrə yaradıcı münasibət bəsləmək marağı yaradır.

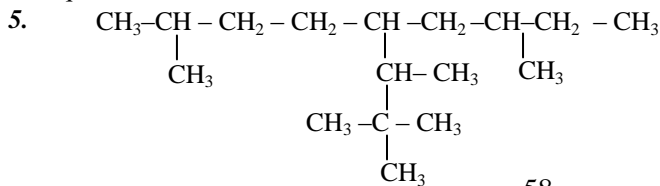
Alkanlara aid çalışmalar

1. Molyar kütləsi 72 olan alkan yalnız bir növ monohalogenli törəmə əmələ gətirə bilər. Bu alkanın quruluş formulu yazın və onu rəasional üsulla adlandırın.

2. Metilpropan maksimum neçə ədəd dihalogenli törəmə əmələ gətirə bilər? Onların quruluş formulu yazın.

3. 2 Mol propanı tam xlorlaşdırmaq üçün maksimum neçə mol xlor tələb olunur?

4. 3 Ədəd müxtəlif alkilmonohalogenidlərin natriumla reaksiya-sından maksimum neçə alkan almaq olar ?

Beynəlxalq nomenklaturaya görə adlandırın:

6. Tərkibində bir dördlü karbon atomu saxlayan və nisbi molekül kütləsi 86 olan alkanı rəssional üsulla adlandırın.

7. Metan molekulundakı hidrogen atomlarından birini izopropil, birini izobutil, birini ikili-butil və sonuncunu üçlü-butil radikalı ilə əvəz etdikdə alınan alkanı Beynəlxalq nomenklaturaya görə adlandırın.

8. Tərkibində n sayda hidrogen atomu olan alkan molekulunda neçə siqma rabitə sp^3 -hibrid orbitalların bir-birini örtməsilə yaranır?

9. Hansı monohalogenli törəmədən Vürs reaksiyası ilə 2,3,4,5-tetrametilheksanı sintez etmək olar?

10. Tərkibində bir ədəd asimetrik karbon atomu olan alkan molekulunda 16 ədəd polyar-kovalent kimyəvi rabitə və iki ədəd üçlü karbon atomu var. Bu alkan molekulunda birli, ikili karbon atomlarının və qeyri-polyar-kovalent rabitələrin sayını müəyyən edin.

11. Metilpropan işıq təsiri ilə xlorlaşdıqda neçə növ monohalogenli və neçə növ dihalogenli törəmələr alına bilər? Onların quruluş formulunu yazın.

12. İzobutanın fotokimyəvi xlorlaşması zamanı alına bilən mono-halogenli törəmələr hansılardır? Onların quruluş formulunu yazın.

13. Hansı birləşmələrin maqneziumüzvi birləşmələrlə qarşılıqlı təsiri karbohidrogenlərin alınmasına gətirib çıxarır:

- 1 - ammonyakın 2 - birli aminlərin 3 - ikili aminlərin 4 - üçlü aminlərin
5 - karbon turşularının 6 - aldehidlərin 7 - ketonların

14. Molekulundakı protonlarının sayı neytronların sayından 12 vahid çox olan alkan yalnız bir növ monohalogenli törəmə əmələ gətirə bilər. Bu alkanı hansı adlarla adlandırmaq olar?

15. 2-Metilpropanın xlorlaşmasından hansı dihalogenli törəmələr əmələ gələ bilər? Onların quruluş formulunu yazın.

16. 2-Metilpropanın bromlaşmasından hansı mono-, di- və trihalogenli törəmələr əmələ gələ bilər? Onların quruluş formulunu yazın.

17. 2,4,5,5-Tetrametil-3-izopropilheptan molekulunda üçlü karbon atomlarının sayı birli karbon atomların sayının neçə faizini təşkil edir?

18. Uyğunluğu müəyyən edin:

1. 2,2,3,4-tetrametil-3-izopropilpentan
 2. 2,4,5,5-tetrametil-3-etiloktan
 3. 2,4,4,5-tetrametil-3-izopropilheptan
- a. Dördlü karbon atomlarının sayı 2-dir
b. İkili karbon atomlarının sayı 3-dür
c. Üçlü karbon atomlarının sayı 4-dür
d. Digər adı metildiizopropilüçlü-butilmetandır
e. Metil radikalının sayı 7-dir.

19. Molekulundakı protonlarının sayı neytronların sayından 12 vahid çox olan alkan yalnız iki növ dihalogenli törəmə əmələ gətirə bilər. Bu alkanı müxtəlif üsullarla adlandırın.

20. 2-Metilpropanın bromlaşmasından hansı tetra- və pentahalo-genli törəmələr əmələ gələ bilər? Onları Beynəlxalq üsulla adlandırın.

21. Uyğunluğu müəyyən edin:

1. 2,2,3,4-tetrametil-3-izopropilpentan
 2. 2,4,5-trimetil-3-etiloktan
 3. 2,4,4,5-tetrametil-3-izopropilheptan
- a. Polyar kovalent rabitələrin sayı 26-dir
b. Qeyri-polyar kovalent rabitələrinin sayı 12-dir

- c. Hibrid orbitalların sayı 56-dır
 d. Hibridləşməmiş orbitalların sayı 28-dir
 e. İkili karbon atomu yoxdur.

22. Fərz edək ki, 2-metildekanı Vürs reaksiyası ilə almaq tələb olunur. Reagentlərdən biri məlumdur: 1-bromheksan. Son məhsulu almaq üçün daha hansı reagentlər lazımdır, reaksiya qurğusu necə olmalıdır və reaksiya qarışığını necə ayırmaq olar? Reaksiya tənliyini yazın və izah edin.
23. Dietilmaqnezium metil spirtinin artığı ilə reaksiyaya girir və nəticədə müvafiq alkan alınır. Reaksiya tənliyini yazın və alınan maddəni adlandırın.
24. Tutaq ki, laboratoriyada əlinizin altında CH_3COOH -dan tutmuş $\text{C}_{12}\text{H}_{25}\text{COOH}$ -a qədər bütün normal quruluşlu turşular var. $n\text{-C}_{15}\text{H}_{32}$ maddəsini Kolbe metodu ilə elektrolizlə almaq üçün ən əlverişli və ən əlverişsiz üsulu və uyğun reagentlər kombinasiyasını göstərin. Müvafiq reaksiya tənliklərini yazın və izah edin.
25. $\text{RJ} + \text{HJ} \rightarrow \text{RH} + \text{J}_2$ reaksiyasının getməsi mümkün ola bilərmi (rabitə enerjiləri: C-H 87, C-J 43, H-J 71, J-J 36 kkal/mol)? Cavabınızı əsaslandırın.
26. 3-Brom-1-fenilpropenə kalium asetatla təsir etdikdə iki müxtəlif üzvi maddənin (iki doymamış mürəkkəb efirin) qarışığı alınır. Bu maddələrin quruluş formulu və reaksiya tənliyini yazın, qarışığın alınma səbəbini göstərin.
27. Hansı alkilhalogenidlərin natrium metalı ilə reaksiyasından aşağıdakı alkanlar alınır? Müvafiq reaksiya tənliklərini yazın və onlardan birinin mexanizmini izah edin:
 a) 3,3-dimetilheksan b) n-pentan c) izo-butan.
28. Natrium metalının: a) izopropilbromidlə b) ikili-butilyodidlə c) üçlü-butilxloridlə reaksiya tənliklərini yazın və alınan birləşmələri molekulundakı birli karbon atomlarının sayının artma ardıcılığı ilə düzün.
29. Metan, etilen və etindən ibarət 89,6 l (n.ş.) qaz qarışığını CuCl-in ammoniydakı məhlulundan keçirdikdə onun həcmi 50% azalır. Qalan qaz qarışığını bromlu sudan buraxdıqda onun həcmi biraz da azalaraq 11,2 l olur. İlk qaz qarışığında hər bir qazdan hansı həcmdə olduğunu müəyyən edin. Baş verən reaksiya tənliklərini yazın.
30. Propilyodidə natrium metalı ilə təsir etmək lazımdır ki:
 a) heksan b) pentan c) heptan alınsın? Müvafiq reaksiya tənliklərini yazın.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Abbasov M.M., Əliyev A.H. Kimya tədrisində müasir təlim texnologiyaları. Kimya məktəbdə, № 1, Bakı, 2009.
2. Е.В.Тяглова. Исследовательская деятельность учащихся по химии: метод. пособие.- М.: Глобус, 2007.
3. Ş.X Səmədova. Orta məktəbin kimya kursunda tətbiq edilən müasir təlim metodları. BQU-də «Müasir gənclik və milli dövlətçilik ənənələri» mövzusunda XXII konfransının materialları. Bakı, 2018.
4. Əkbərov N.Ə., Cəfərov İ.A., Əkbərova X.N., Zalov Ə.Z., Mirzəyeva M.Ə., İskəndərova K.O. Üzvi kimyadan praktikum. Ali məktəblər üçün dərs vəsaiti. Bakı, 2018.

Н.А. Акперов, Н.Х. Гедеммуллазаде

**Роль экспериментов органической химии в формировании
исследовательской активности учащихся**

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена тому, насколько эксперименты по органической химии влияют на формирование исследовательской деятельности школьников, и объясняется роль химических экспериментов и практических работ в этой области. Объяснение основано на примере лабораторного синтеза метана, первого представителя гомологического ряда алканов. В статье также представлены 30 упражнений, посвященных алканам, решение которых окажет положительное влияние на формирование исследовательской деятельности студентов.

N.A. Akbarov, N.H. Gadammullazada

**The role of organic chemistry experiments in formation the research activity of
students**

SUMMARY

The article is devoted to how experiments in organic chemistry influence the formation of students' research activities, and explains the role of chemical experiments and practical work in this area. The explanation is based on an example of laboratory synthesis of methane, the first representative of the homologous series of alkanes. The article also presents 30 exercises devoted to alkanes, the solution of which will have a positive impact on the formation of research activities of students.

Açar sözlər: karbohidrogenlər, alkanlar, metan, laboratoriya, sənaye, alkilhalogenid, təbii qaz, neft.

Ключевые слова: углеводороды, алканы, метан, лаборатория, промышленность, алкилгалогенид, природный газ, нефть.

Key words: carbohydrates, alkanes, methane, laboratory, industry, alkyl halogenides, natural gas, oil als.